

Хлібопекарська галузь - одна з провідних галузей харчової промисловості України, призначення якої безперерйне забезпечення виробництва хліба, хлібобулочних та інших борошняних виробів у обсягах, які відповідають нормам державної продовольчої безпеки.

Щорічно в Україні виробляється близько 1,8 млн. тонн хліба та хлібобулочних виробів, понад 70 відсотків від загального обсягу випікають великі промислові підприємства, решту - приватні пекарні, мережа торгівлі, великі супермаркети та інші виробники.

Хлібопекарська галузь грає значну соціальну і стратегічну роль у житті суспільства. У сумарному обсязі продукції всієї харчової промисловості України вона займає одне із провідних місць, а частка хлібопродуктів у раціоні населення України складає 15 %, що підтверджує їхній статус як основного продукту харчування. Традиційно цій галузі приділяється менше уваги, ніж іншим, але будь-які зміни, що відбуваються на ринку хліба і хлібобулочних виробів, моментально впливають на економічне та соціально-політичне життя країни¹.

Відповідно до офіційної статистики динаміка обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні має стійку тенденцію до спаду виробництва та споживання хліба.

За 2011 рік виробництво хліба на 1 особу склало лише 46,1 кілограм, що менше 50 відсотків від норми споживання (101 кг), затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 року N 656 "Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення".²

При цьому слід врахувати, що значна частина хліба та хлібобулочних виробів виробляється малими підприємствами, які

¹ Вся правда про хліб / В. Макаренко // Агро Перспектива. — 2007. — №6, 7. — С. 24–27, 34–37.

² Наказ Мінагрополітики від 20 березня 2008 року № 164 "Про затвердження галузевої програми розвитку хлібопекарської галузі на період до 2015 року"

працюють на єдиному фіксованому податку та не звітують перед статистичними органами за кількість виробленої продукції. У сільській місцевості значна частина населення випікає хліб в домашніх умовах.

В останні роки потужності підприємств з виробництва хліба та хлібобулочних виробів використовуються лише на 30,35 відсотків (крім м. Києва та окремих обласних хлібокомбінатів). Це говорить про те, що хлібопекарська галузь забезпечена потужностями, які здатні щоденно виробляти близько 400 г хлібобулочних виробів (відповідно до норм споживання) в розрахунку на одного жителя країни, і має можливість повністю забезпечити потреби населення в цій продукції.

Разом з тим, значна частина матеріально-технічної бази спеціалізованих хлібопекарських підприємств морально застаріла та фізично зношена (зношеність основного технологічного обладнання складає 60-80 відсотків).

Зростання витрат на сировину, матеріали та енергоресурси, брак оборотних коштів не дає змоги оновлювати матеріальну базу підприємств сучасним прогресивним устаткуванням та впроваджувати сучасні технології (виробництво заморожених напівфабрикатів, напіввипеченої продукції, її вакуумування, нарізання та пакування готових виробів і т.д.).

Важливими проблемами подальшого розвитку ринку хлібобулочних виробів є суттєве поліпшення забезпечення потреб споживачів у якісному хлібі промислової випічки за прийнятною ціною та розробки новітньої продукції, яка задовольнить все зростаючі потреби споживачів, одержання на цій основі достатньої маси прибутку підприємствами-товаровиробниками і підвищення ефективності їх діяльності.

У сучасних умовах це можливо лише на основі комплексного дослідження регіональних ринків хлібобулочних виробів, прогнозу їх кон'юнктури на перспективу, здійснення виважених дій органів

державного управління щодо їх регулювання та розробки відповідних маркетингових стратегій підприємствами хлібопекарської галузі на ринку хлібобулочних виробів.

Для дослідження тенденції регіонального виробництва хлібобулочних виробів скористаємось структурою розподілу виробництва хлібобулочної продукції по регіонах (таблиця 1)³.

1. Виробництво хліба та хлібобулочних виробів за регіонами України, тис. тон

Регіон	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	2033,7	1978,4	1826,4	1725,5	1694,2
Автономна Республіка Крим	71,4	69,6	65,2	56,4	58,6
Області					
Вінницька	81,0	77,3	69,2	62,2	60,4
Волинська	47,1	45,5	43,2	40,4	37,8
Дніпропетровська	215,4	205,5	190,6	179,6	178,0
Донецька	207,8	195,7	179,1	153,4	149,7
Житомирська	64,7	59,9	58,3	56,1	56,3
Закарпатська	21,2	18,2	16,7	-	-
Запорізька	74,5	77,1	73,4	71,2	71,5
Івано-Франківська	31,7	34,2	33,4	31,9	33,0
Київська	55,8	59,8	63,1	65,5	69,4
Кіровоградська	29,8	30,1	27,3	26,1	26,0
Луганська	94,4	84,4	78,2	73,4	67,2
Львівська	76,9	75,3	72,0	65,9	68,5
Миколаївська	44,8	42,7	37,8	34,2	34,9
Одеська	101,9	104,2	97,5	85,9	82,0
Полтавська	72,6	71,5	65,5	55,8	52,4
Рівненська	38,2	38,5	36,0	33,9	33,5
Сумська	67,9	65,6	62,5	58,6	56,7
Тернопільська	20,2	19,6	16,5	14,5	14,2
Харківська	116,8	111,6	99,9	129,3	110,2
Херсонська	40,4	38,5	35,4	29,8	32,4
Хмельницька	60,7	61,0	55,3	53,6	60,1
Черкаська	71,9	70,9	65,5	63,4	61,5
Чернівецька	25,2	26,5	28,1	25,177	25,6
Чернігівська	64,7	58,3	51,8	48,707	47,2
м. Київ	219,4	216,2	187,2	180,9	177,9

Найбільші виробничі потужності хлібопекарської галузі зосереджені, як правило, у регіонах найбільшого виробництва борошна, а також у великих промислових центрах і столиці. Так, приблизно 49 %

³ Статистичний бюлетень про основні показники роботи промисловості України // Держкомстат України

хліба і хлібобулочних виробів, вироблених в Україні, зосереджено в 6 найбільших промислових регіонах. Найбільшу частку у виробництві хлібобулочних виробів займає Дніпропетровська (більше 10 %), а також Донецька (більше 8 %) області та м. Київ (приблизно 10 % сукупного обсягу виробництва). Причиною є густота населення зазначених регіонів і більш високий рівень економічного розвитку, а виходить, і платоспроможності попиту. Загалом у хлібопекарській галузі України на сьогоднішній день діє більше 1000 хлібо заводів різної потужності, котрі щодоби виробляють 6,8 тис. т хліба і хлібобулочних виробів.

Асортимент продукції дуже широкий і різноманітний та щорічно оновлюється. Потужності промислових хлібо заводів використовуються на 30–40 %, за винятком хлібо заводів Києва і деяких великих міст — тут заводи працюють на повну потужність. Мова йде про високу конкурентоздатність продукції та її якість. У структурі виробництва 72 % хліба і хлібобулочних виробів випікають промислові хлібо заводи, розташовані в містах і районних центрах, їх близько 400. Ще 6 % хліба виробляють підприємства колишньої системи «Укркоопспілка», таких хлібо заводів близько 500. Як правило, це хлібо заводи невеликої потужності та обслуговують сільську зону, 1,5 % хліба припадає на частку підприємства «Укрпродсоюза», і, нарешті, 20 % хліба і хлібобулочних виробів випікають малі пекарні⁴.

Основними гравцями на ринку хлібобулочних виробів в Україні є 6-7 компаній (рис. 1), що контролюють майже половину ринку, кожна з яких концентрує виробничі потужності у певному регіоні. Так, однією з найбільших компаній є «Київхліб», яка підтримується столичною владою та займає 91% київського ринку і 13,5% – національного. Столичний ринок також наповнюється за рахунок продукції компаній «Хлібні інвестиції» (найрозгалуженіший холдинг, до складу якого входять заводи

⁴ Маркетингові аспекти діяльності суб'єктів ринку хлібобулочних виробів / І.О. Соловйов, О.О. Мурзак // Економіка АПК. – 2005. – № 2. – С. 100-106

у багатьох обласних центрах), а також ЗАТ «Укрзернопром» (основні потужності зосереджено у північно-східному регіоні). Південь України охоплює холдинг «ТіС», західні області – ПАТ «Концерн «Хлібпром», решта компаній є досить дрібними та зосереджені на виробництві продукції для окремих населених пунктів або районів. До невеликих компаній належать такі підприємства, як ВАТ «Коровай», ТОВ «Агросервіс 2000» тощо.

У регіональному розрізі серед виробників хлібобулочних виробів провідні позиції мають м. Київ, Донецька, Дніпропетровська області і менше від інших виробляють у Закарпатській, Тернопільській, Івано-Франківській і Чернігівській областях. Хлібопекарську галузь представляють крупні регіональні об'єднання "Київхліб", "Донбасхліб", "Житомирхліб", "Кримхліб" та ін. Одночасно частина хлібної продукції на ринку представлена приватними компаніями.

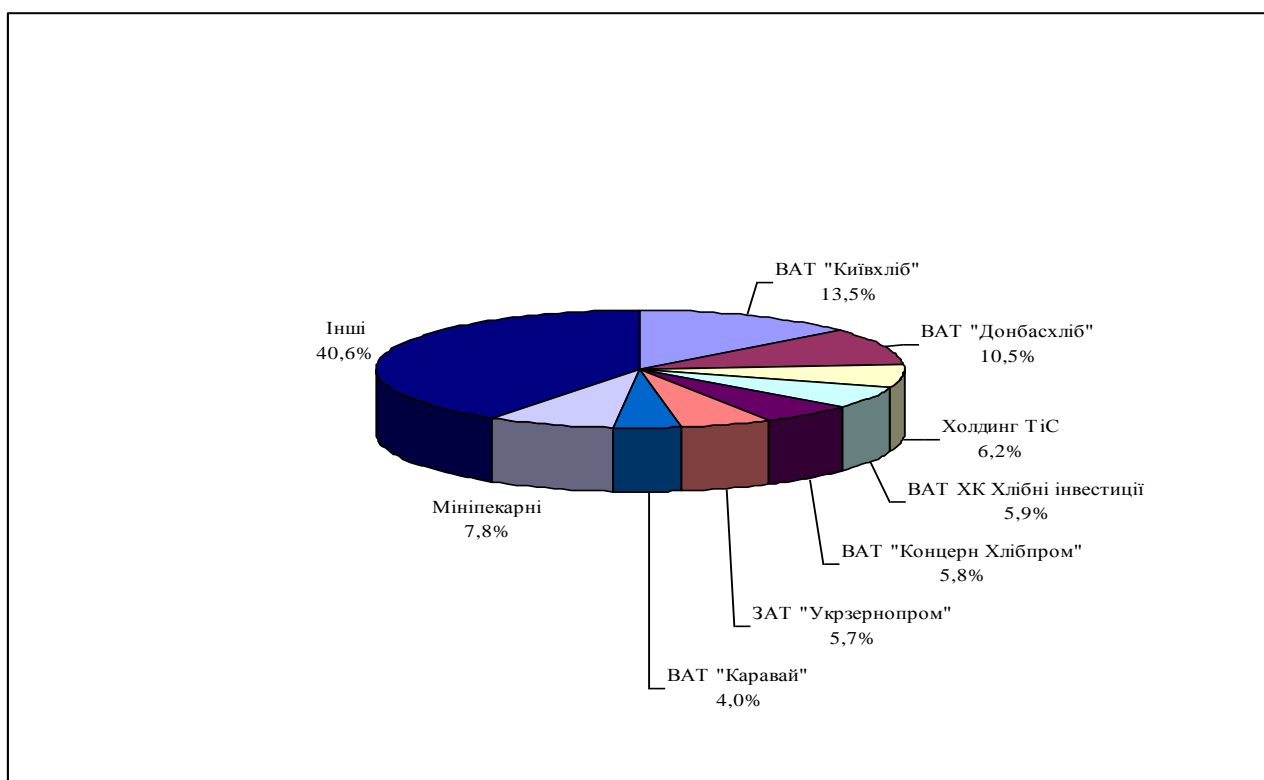

Рис. 1. Структура ринку виробників хлібобулочної продукції

Підприємства переходять на порційні способи приготування тіста, організовують при заводах пекарні, укомплектовані імпортом

обладнанням, що дає змогу значно розширити асортимент виробів та впроваджувати прискорені технології випікання хліба.

Координує діяльність хлібопекарських підприємств, здійснює їх інформаційне і методичне забезпечення, розроблення нормативної документації, загально галузевих програм, представляє та захищає інтереси цих підприємств у державних, господарських і міжнародних організаціях на добровільних засадах об'єднання "Укрхлібпром".

До його складу входить 205 спеціалізованих підприємств, з яких 198 – відкриті акціонерні товариства, 6 – колективних підприємств та одне державне – Севастопольський хлібокомбінат. Вони об'єднують 384 хлібозаводи загальною потужністю 18,1 тис. т хлібобулочних виробів на добу, зокрема по 10-30 т/добу – 131 підприємство, 30-60-148, 60-100-72 і 100 і більше т/добу – 33 підприємства⁵.

Асортимент хлібобулочних виробів, які випікають в Україні, достатньо широкий і на 79,1-82,1 % представлений хлібом (житнім, житньо-пшеничним і пшеничним). Серед хліба виділяється пшеничний, і його частка в загальному виробництві коливається від 51,2 % у 2010 р. до 51,5 % у 2011 р. Частка булочних виробів у загальному виробництві хлібобулочних виробів становить 13,8 % в 2010 р. і 16,0 % – у 2011 р. Випікання хліба дієтичного коливається у межах 3,2-4,0 тис. т залежно від року, і його частка у загальному виробництві протягом 3-х досліджуваних років стабільна та становить 0,2 %.

Раціональна норма споживання хліба і хлібобулочних виробів в Україні становить від 110 до 115 кг. у рік або 300-320 г. на добу, з цієї кількості більшість повинна припадати на хліб із житнього борошна. Фактичне споживання хліба і хлібобулочних виробів в Україні не перевищує раціональну норму, і в останній період спостерігається щорічне зменшення споживання хлібних продуктів населенням України: у

⁵ Маркетингове дослідження основних виробників хлібобулочної промисловості[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.apk-inform.com . <<http://www.agroprofi.com.ua> >

1990 р. воно становило 141 кг на одну особу за рік, у 2000 р. – 124,9 кг, а вже у 2009-2011 рр. споживання хлібобулочних виробів на одну особу відповідно становило 9,3-9,0 кг (табл. 2).⁶

2. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу, кг

у середньому за місяць у розрахунку на одну особу	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Хліб і хлібні продукти, кг	10,7	10,7	10,7	10,3	10,4	10,3	9,8	9,6	9,6	9,3	9,3	9,0

Протягом 2001-11 рр. споживання хліба і хлібобулочних виробів у містах зменшилось з 10,5 до 7,7 кг у середньому за місяць з розрахунком на одну особу, тоді як споживання у сільській місцевості навпаки зросло з 11,2 кг до 10,4 кг за той же період часу.

Значні обсяги споживання хлібних продуктів у попередні роки були зумовлені тим, що через низькі ціни вони використовувались не за призначенням, зокрема для відгодівлі домашніх тварин. Частка продажу хліба і хлібобулочних виробів у загальній реалізації продовольчих товарів протягом 3-х років постійно знижувалась, і це можна пояснити тим, що споживання хліба зменшується у зв'язку з покращенням життя нашого населення.

Тенденції на хлібопекарському ринку визначаються також традиціями харчування і соціальною структурою суспільства. Поява оригінальних продуктів, з якими споживають хліб, нові можливості побутової техніки, спосіб життя, при якому дедалі менше часу витрачається на процес приготування їжі – усі ці чинники дають змогу підприємствам, які працюють на хлібопекарському ринку, знайти той напрямок, який дасть змогу утриматись, розвиватись, приносити користь собі і людям.

⁶ Дані Державної служби статистики України

Зміни кількості населення в довготривалому періоді свідчить про зменшення чисельності жителів України. Дана тенденція призводить до зниження числа потенційних споживачів підприємств харчової промисловості, до зниження виробництва. В даному випадку підприємства мають здійснити перехід на ширший асортимент виробів або зорієнтувати свою увагу на сегменти ринку, які раніше залишалися поза їх увагою.

Аналізуючи тенденцію споживання хліба населенням України, можна зробити висновок про поступове зниження рівня споживання цього продукту, це говорить про те що хлібопекарським підприємствам слід змінювати стратегію господарської діяльності для утримання відповідних позицій на ринку хлібобулочних виробів.

Тому, приймаючи до уваги соціальне значення галузі а також для швидкого реагування на кризові явища, державі та підприємствам хлібопекарської галузі необхідно розробити стратегічний план спільних дій, спрямованих на розробку та удосконалення механізмів співпраці підприємств та державних установ щодо реалізації цільових програм. Адже тільки за умов спільних дій можливо забезпечити ефективне функціонування підприємств і, як наслідок, розвиток хлібопекарської галузі харчової промисловості та згодом забезпечення високих доходів бюджетів місцевого та державного рівнів. У такому контексті напрямками подальшої роботи державних та підприємницьких структур мають стати:

- відміна адміністративного регулювання хлібопекарської галузі;
- адаптування при розробці цільових програм їх до потреб підприємств;
- запровадження механізму залучення підприємств до розробки та реалізації державних цільових програм.

Тому при запровадженні та реалізації цільових програм державою слід враховувати побажання та потреби підприємств, це дасть змогу

призупинити негативні тенденції в розвитку хлібопекарської галузь і можливо введе її на біль високий якісний рівень.